

LA RECEPCIÓ DELS CLÀSSICS MEDIEVALS CATALANS AL SEGLE XVIII¹

MIREIA CAMPABADAL I BERTRAN
Universitat de Barcelona

RESUM

La historiografia literària catalana ha centrat preferentment el seu interès en l'estudi de la recepció dels clàssics medievals catalans a partir del segle XIX. Ben poca cosa, en canvi, ha estat dita sobre aquesta qüestió de períodes anteriors, en especial els segles XVII i XVIII. L'article pretén pal·liar aquesta mancança. Partint de la base que els intel·lectuals catalans del segle XVIII coneixien (de manera directa o, de vegades, indirecta) les obres més rellevants, s'hi esbossa una panoràmica de les principals vies d'aproximació al fenomen literari català medieval: des de l'apologia de la llengua, passant per l'anàlisi filològica (és a dir, amb voluntat lexicogràfica, gramatical o ortogràfica) i per la revaloració del passat literari propi (amb les bibliografies i les reedicions com a màxims exponents), fins a la motivació religiosa (centrada en sant Vicent Ferrer o Ramon Lull) o l'interès historiogràfic (suscitat, sobretot, per les quatre grans cròniques). Clou el treball un extens repertori de fonts de l'època.

PARAULES CLAU

Literatura catalana, medieval, recepció, segle XVIII.

ABSTRACT

Catalan literary historiography has centred its interest preferably on the study of the reception of the medieval Catalan classics starting from the 19th century. On the other hand, little has been said regarding previous periods, especially as for the 17th and 18th centuries. This article seeks to palliate this lack. Starting from the assumption that 18th-century Catalan intellectuals knew (directly or, sometimes, indirectly) the most outstanding works, an outline of the main ways to approach the medieval Catalan literary phenomenon is sketched out: from the eulogy to the language, through the philological analysis (that is to say, with a lexicographical, grammatical or orthographic intention) and the new evaluation of our own literary past (with the bibliographies and the reprints as supreme exponents), to the religious motivation (centred on St. Vicent Ferrer or Ramon Lull) or the historiographical interest (arousen, mainly, out of the four great chronicles). An extensive catalogue of sources of the time closes this article.

KEY WORDS

Catalan literature, medieval period, reception, 18th century.

1. La base d'aquest article és un treball d'investigació guardonat amb el Premi de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (2003).

En Valencia no se había llegado a perder el lenguaje antiguo como lengua estricta, y hasta cierto punto literaria, pero había perdido toda cultura y sólo se empleaba de un modo chocarrero en asuntos vulgares, con carácter festivo. *En el siglo pasado* ya tenía este carácter lo que se escribía en valenciano, y *los antiguos autores eran, generalmente, desconocidos*.

TEODOR LLORENTE²

Aquestes paraules de Teodor Llorente adreçades a Joaquim Rubió i Ors (en una carta del 22 de gener de 1877) han estat repetides en diverses històries de la literatura amb la voluntat de demostrar la importància de Llorente com a figura cabdal de la Renaixença literària valenciana. La meua intenció aquí, però, no és la mateixa. El que pretenc és analitzar quin tipus de coneixement dels «antics autors» catalans tenien els homes del segle XVIII i quin ús i valoració se'n feia, no només a València, sinó a la resta dels Països Catalans, i així concloure si la darrera afirmació —la qual subratllo— de Llorente (propugnada tot just al segle següent) és encertada o cal matisar-la.

L'estudi de la recepció (i edició) dels clàssics medievals durant la Renaixença o en l'època més contemporània ha gaudit d'algunes anàlisis de conjunt a càrrec de medievalistes i altres estudiosos. No ha tingut la mateixa sort (com tampoc en molts altres aspectes de la cultura) el segle XVIII català. Per aquest motiu, a partir d'una garbellada de materials de l'època, esbossaré unes notes sobre alguns dels interessos que motivaren l'aproximació al fenomen literari català medieval per part dels erudits il·lustrats.

LA LITERATURA CATALANA MEDIEVAL I L'APOLOGIA DE LA LLENGUA

Eduard Valentí (1973, p. 53) constatà que «és un fet que els clàssics [grecoromans] han servit a casa nostra per defensar les causes i les actituds més diverses», entre les quals destacava l'afirmació de la personalitat del poble català. També els clàssics propis han estat emprats sovint amb finalitats reivindicatives. És ben sabut que l'afany apologètic del català no s'apaivagà en el decurs de tot el segle (vegeu Comas, 1967 i 2000, p. 75-105; Miquel i Vergés, 1989, p. 75-132; Feliu *et al.*, 1992). La vindicació de la identitat pròpia passava pel fet lingüístic i pel patrimoni cultural medieval. Entremig d'algunes de les defenses de l'idioma matern, s'hi evoquen tota una sèrie d'escriptors i de textos medievals catalans. Però aquests textos no hi són al·ludits com a autoritat (per reafirmar una opinió), ni com a suport lingüístic (pels exemples de diversos mots o construccions sintàctiques), sinó que funcionen com a reforç de l'elogi i com a mecanisme que permet justificar argumentalment el discurs.

2. La citació està extreta de Teodor LLORENTE (1928), *Epistolari Llorente*, Barcelona, Biblioteca Balmes, vol. I, lletra núm. 33, reproduïda a SIMBOR (1980), p. 14, i a FUSTER (1976), p. 147 (les cursives són meves).

Els noms d'escriptors clàssics medievals i la referència als títols de les seves obres (que formen part del cabal de coneixements generals de què disposaven els erudits) apareixen en el moment en què es cataloguen les qualitats de la llengua, especialment, les virtuts extrínseques. La valoració històrica passa en molts casos per l'enaltiment de la poesia i la prosa catalanes medievals. I sovint es reiteren uns mateixos noms, els d'aquells que tingueren una major projecció i que poden ser considerats com a models, com a valors literaris antics. Entre el repertori dels poetes, hi ha una presència permanent de dos insignes autors «llemosins»: Ausiàs Marc (llegit a partir de les edicions i traduccions del segle XVI) i Jaume Roig. En trobem bona mostra en els punts 77 i 78 dels *Orígenes de la lengua española* (1737) de Gregori Maians, que qualifica Marc de «príncipe de los poetas lemosines i gloria immortal de la ciudad de Valencia» i Roig de «maestro» que «escribió también en lengua lemosina con tanto ingenio, suavidad i dulzura, que parece un Anacreonte o Catulo». Agustí Sales, en el judici que encapçala el *Diccionario valenciano-castellano* de Carles Ros (1763), coincideix a l'hora d'exaltar aquests dos autors i considera com a «monuments en llemosí» les *Trobes de Jaume Febrer* i les composicions de Jordi de Sant Jordi (vegeu Maians, 1737; Sales, 1763).

Entre la nòmina dels prosistes, hi apareixen els exponents més rellevants de la historiografia catalana medieval: Josep Ullastre, en la seva *Grammàtica cathalana* (1743), esmenta (p. 28-30) les cròniques de Jaume I («especialíssima» història que «escrigué de sos fets i de sa pròpia mà en llengua llemosina o cathalana») i de Ramon Muntaner. Agustí Eura, en la seva *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català* (c. 1720),³ entre els arguments apologetics remet al del català com a idioma de la monarquia (i de la jurisprudència, com diran altres autors del segle XVIII) i com a llengua en què escriviren els reis les seves cròniques (Eura, c. 1720, p. 6-7):

Encara que ara no està en ús, antiguament todas las proposiciones que feían los reis en las corts y parlaments, encara que se fessen als tres regnes, éran en llengua catalana. Esta era la llengua en què parlàban los reis de Aragón, y ab ella era la cortesania de què aquell temps se preciàban. Las resoluciones, així de la casa real com altres, éran en llengua catalana. Las istòrias que de sí mateixos escrigueren així lo rey don Pere 3 com lo rey don Jaume lo Conquistador, las compongueren en llengua catalana.

Un altre criteri de valoració pres com a fonament de diverses apologies és el filològic, el màxim representant del qual és Antoni de Bastero. En la seva obra cabdal, *La Crusca Provenzale* (1724), propugnà la influència de la llengua i literatura provençal (assimilada a la catalana) sobre la llengua i literatura toscanes i la importància dels trobadors com a mestres de la rima vulgar. La «identificació català + provençal = llemosí» permetia ampliar la nòmina dels autors medievals a tots els trobadors i consi-

3. Recordem la confusió entorn de l'autoria del text iniciada a partir de l'afirmació del primer editor, Josep Maria de Casacuberta, que atribuï la seva paternitat a Antoni de Bastero. Quant a Eura, vegeu els treballs de Pep Valsalobre.

derar, per tant, que «los catalanes fueron padres de la poesía vulgar, pasando después esta arte a Italia, Aragón y Sicilia» (Novell, 1756, f. 2v). En aquesta línia, el també acadèmic de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona Gabriel Casanova, en la seva oració gratulatòria *Sobre la lengua catalana* (1793, f. 6v-7r), argumentava que:

En efecto, todas las naciones aprendieron de nuestros antiguos cantadores la versificación i el arte de la rima en idioma vulgar i los rudimentos de una nueva poética. [...] Nuestros paisanos, que escribieron en su lengua materna, convencieron al orbe de esta verdad, i los Ausias Marchs, los Febrers i los Jordis ostentaron en sus escritos la armonía, la abundancia i suavidad de la lengua catalana.

La mateixa idea pervindria també en els versos d'Antoni Puig i Blanch a *Les Comunitats de Castella* (c. 1823):

En ella també escriviren aquells gais trobadors
amb noble pensament i amb més noble porfia.

I, fins i tot, l'artífex del conegut certificat de defunció del català elogiava la llengua del període medieval (citada a Comas, 1967, p. 27):

La primera, en fin, que dio origen a la poesía vulgar por medio de los trovadores y juglares. [...] El idioma catalán era en el siglo XIII la lengua de las cortes de Aragón, Mallorca, Sicilia y Provenza. [...] La corte de nuestros condes de Barcelona fue el asilo de los talentos poéticos de los siglos XII y XIII, cuyos sucesores, ya reyes de Aragón, continuaron la protección a ese género de literatura.

També per demostrar les virtuts intrínseques del català (qualitats com ara la brevetat o la concisió, la còpia, la propietat, l'harmonia, la suavitat, la gràcia i l'elegància), els apologistes recorrien a textos literaris medievals. I entre tots els tòpics atribuïts a la llengua, el més reiterat fou el de la brevetat, més en concret, el del monosil·labisme. És per aquest motiu que al costat del nom de Marc apareix, amb freqüència, el de Jaume Roig, considerat l'exemple paradigmàtic de laconisme i concisió. No voldria, però, atribuir als homes del segle XVIII l'originalitat d'aquest argument: ja remeté a Roig Gaspar Escolano el 1610 en la seva *Década primera de la historia de la insigne y coronada ciudad y Reino de Valencia*. Concretament, es referí a la impossibilitat que tingueren els castellans de traduir-lo, ja que el castellà no disposa de tanta condensació ni mots breus com el català, cosa que també els ocorregué amb Marc. Durant el segle XVII, ja s'al·ludeix, doncs, l'obra de Roig com a exponent d'aquesta qualitat i se'n copien versos de mostra. Així ho féu, per exemple, el jurista Llorenç Mateu i Sanç en el seu tractat *De regimine urbis et regni Valentiae* (vegeu Almela, 1951, p. 109-110).

De ben segur que fou aquesta tradició passada, l'interès per la paremiologia despertat al segle XVIII i la seva voluntat de recuperació de la llengua al nivell popular, el que impulsà el lexicògraf valencià Carles Ros (considerat un dels màxims de-

fensors del monosil·labisme) a reeditar l'obra poètica més «popular» d'entre tots els clàssics medievals, *Lo libre de les dones e de concells donats per mossèn Jaume Roig a son nebot En Balthasar Bou, senyor de Callosa*.

A partir d'aquests i altres testimonis que llisto al final de l'article, s'observa que totes les referències a autors o a textos literaris medievals catalans tenen un denominador comú, que es pot concretar en tres aspectes essencials:

a) la justificació de les qualitats (extrínseques i intrínseques) del català emparades en l'evocació de «glòries pretèrites» (com, per exemple, la brevetat, a través de l'*Espill* de Jaume Roig, o el fet de ser l'idioma de la monarquia i l'emprat per redactar les cròniques d'atribució reial);

b) el desig de tornar a la llengua el prestigi que tenia a l'època medieval (no només com a llengua de grans produccions literàries, sinó també com a llengua de cort);

c) la demostració de l'aptitud del català per a tots els àmbits, incloent-hi el literari (amb dades sobre la recepció i l'admiració per part d'altres nacions de les obres de personatges il·lustres catalans, com ara Ausiàs Marc): el fet que a l'època medieval s'hagi vist florir la literatura en català implica que la llengua en si no té cap condicionament negatiu que impossibiliti la creació d'una literatura culta de qualitat.

En essència, la finalitat darrera de totes les apologies era la justificació de la validesa del català en tots els espais culturals. I el seu objectiu subjacent era la recuperació de la llengua en l'ús culte i el consegüent renaixement de la literatura catalana. A final de segle, Antoni Francesc de Tudó (1792, f. 111v) declarava explícitament la necessitat de reconèixer el passat gloriós de la llengua pròpia i d'una tradició de la qual s'han de sentir hereus «a fin de que [...] vuelva a florecer nuestra literatura catalana, que, por tan desgraciado evento, ha quedado sepultada su memoria, con justo sentimiento de los verdaderos amigos del país».

Vinculat estretament a les apologies de l'idioma, es produeix al segle XVIII un corrent de revaloració del passat literari propi, que queda reflectit en la proposta d'edició d'obres fonamentals d'autors valencians feta per Lluís Galiana (vegeu Galiana, 1763; Pellicer, 1986). Es tractava d'un magne projecte d'edició de clàssics medievals catalans (paral·lel al que proposaria, anys més tard, Manuel Milà i Fontanals a Joaquim Rubió i Ors en una lletra de 1851; vegeu Aramon, 1955, p. 202), que pretenia donar a conèixer al públic textos catalans antics, amb una voluntat de restauració de la llengua i la literatura.

Tan sols llistaré les obres de la literatura catalana medieval que l'ontinyentí considerava imprescindibles en la seva Biblioteca Clàssica Valenciana, com ha estat anomenada per Jordi Rubió i Balaguer. Eren: entre les peces historiogràfiques, el *Llibre dels feits* de Jaume I (al qual anomena *Historia de la conquesta de Valencia*), i entre les de jurisprudència, els *Furs de València*; en vers, les sempre presents *Obres* d'Ausiàs Marc, l'*Espill* de Jaume Roig (al qual dóna el nom de *Cudolada o Libre de consells*) i les *Tro-*

bes de Jaume Febrer; en prosa, la *Vita Christi* d'Isabel de Villena, la *Vida de sanct Onofre, confessor e hermità*, d'autor anònim, i les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*, i, finalment, entre les traduccions, la d'Antoni Canals dels *Dictorum factorumque memorabilium* de Valeri Màxim, la *Història d'Alexandre* traduïda al català per Lluís de Fenollet a partir de la versió italiana de Pier Candido Decembrio, la traducció de Roís de Corella de la *Vita Christi* de Ludolf de Saxònia, el *Menyspreu del món* de Joan Gerson, traduït per Miquel Peres, i la *Vida de la seràphica sancta Catherina de Sena* en les versions de Miquel Peres i de Tomàs Vessac.

Una biblioteca que, malauradament, mai no veuria la llum, malgrat que era de gran utilitat perquè «con una colección que se hiziesse de estas obras se remediaría mucho el defecto de la lengua valenciana, porque en ella aprenderíamos toda la pureza i elegancia que contiene este idioma» (Galiana, 1763, s. p.). El relleu seria pres, en certa manera, per Constantí Llobart i el seu projecte de *Biblioteca Valentina*, tot i que només en foren publicats dos volums.

L'INTERÈS FILOLÒGIC PER LES OBRES CATALANES MEDIEVALS

Amb tot, no es pot pas dir que l'interès demostrat pels apologistes constitueixi un veritable interès, podríem dir-ne, de caràcter filològic. Els textos citats serveixen de fonts argumentals i en cap moment no s'aprofundeix en la seva anàlisi, sinó que actuen tan sols com a testimonis de l'esplendorosa realitat passada a la qual es voldria retornar.

a) L'estudi de la llengua

Al costat de les apologies sorgeixen una sèrie d'erudits que es dediquen a l'estudi de l'idioma matern. I és que, malgrat el progressiu abandonament del català per part de les classes altes, membres de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, com ara Antoni Elies i Robert o Antoni Alegret, exposen la necessitat de poder disposar d'unes eines bàsiques que permetin escriure correctament, o sigui, una gramàtica i una ortografia catalanes.

Elies i Robert rebé l'encàrrec, de part de la corporació barcelonina, de confegir una gramàtica catalana. En el seu extens discurs *Qué autores o documentos catalanes existen que puedan conducir para arreglar una gramática catalana. Catálogo de las obras que se han escrito en lengua catalana desde el reynado de don Jayme el Conquistador* (segles XIII-XVII), llegit el 1795, confessa la seva impossibilitat de dur a terme aquesta tasca i, després de constatar la insuficiència de les obres teòriques, diccionaris o vocabularis i gramàtiques de la llengua catalana, passa a indicar els documents pràctics que li semblen més adequats per desenvolupar-la. Primerament, destaca peces que van de la segona meitat del segle XI a la primera meitat del segle XIII (textos jurídics, usatges i ordinacions, i una traducció de la Bíblia). Serà, doncs, a partir de la segona meitat d'aquest segle que iniciarà el seu catàleg, perquè «a mediados del siglo XIII se extendió el uso de la lengua en los escritos literarios, y un gran número de poetas la hizo resonar con sus cánticos amorosos por casi toda la Europa con aplauso extraordi-

nario». I no s'està d'aconsellar algunes de les obres literàries medievals, no pel seu valor literari, sinó perquè les considera d'una major qualitat lingüística (f. 2v):

[...] me aventuro a decir que me parecieron muy recomendables para lo que se intenta las obras de Eximenis, entre los escritos del siglo xiv; de Boades (según la muestra) y de Malla entre los del xv; de Bosc y los poetas Garcia y Fontanella entre los del xvii; y finalmente las constituciones de Cataluña en todo siglo. Esa Real Academia tiene socios con proporción para leer y examinar las obras catalanas de quienes debe esperar más acertado dictamen.

Tres anys abans (el 1792), Antoni Alegret havia remarcat la necessitat d'una ortografia catalana. L'objectiu de la seva dissertació sobre *La ortografía catalana* era, com ell mateix ens indica, «notar las diferencias particulares entre el modo de escribir antiguo y el moderno en catalán, esto es, entre el modo ortográfico de oy día respecto de otro tiempo» (f. 1r). El discurs en si no té un interès particular per al tema que aquí tracto perquè, a diferència del d'Elies, no ens remet a cap obra medieval literària concreta com a fonament per a la confecció de l'ortografia. Tot amb tot, de la mateixa manera que ho féu Elies, constata, entre altres factors associats a la gramàtica històrica o l'etimologia i a la dialectologia sincrònica, la conveniència d'acudir a l'estudi de llibres catalans antics (essencialment medievals, de l'«edad de oro de la lengua catalana») i la gran dificultat per accedir-hi.⁴

Paral·lel al discurs d'Alegret i amb la intenció d'elaborar una ortografia catalana, Ignasi Torres i Amat llegí a la sessió acadèmica del 15 de març de 1805 un treball sobre *Qué autores o documentos catalanes existen que puedan servir de modelos para arreglar la ortografía catalana*. Després de citar autors d'ortografies catalanes i les seves obres, els llibres impresos que considera que mantenen una ortografia bastant correcta i algunes peces inèdites dels acadèmics, es refereix als autors medievals concrets que no es poden menystenir (Torres i Amat, 1805, f. 3r-v):

Solamente debo añadir la historia del rey don Jayme, las obras de Castellnou, de Felip de Malla y de Eximenis, cuyos ms. se hallan en la biblioteca de los padres carmelitas descalzos, la crónica de Ramón Montaner, los *Ensenyaments de bona parleria*, la traducción catalana de la *Ciutat de Déu* de san Agustín, las crónicas de Desclot y la historia de Cataluña del padre Gil, jesuita, que se hallan en la biblioteca obispal; y las obras de san Guillermo (comúnmente citado sin esta recomendación y con el solo nombre de Guillermo IX), de san Guillermo —reposito—, duque de Aquitania, que tiene la gloria de ser el primer poeta provenzal. Estos, por ser los autores más antiguos de nuestro idioma hacen formar una idea cabal y exacta del genio, construcción y facundia de la lengua catalana.

Alegret acabava el seu discurs exposant la necessitat de creació d'un diccionari de la llengua catalana. El 1803 tres membres de l'Acadèmia barcelonina, Joaquim Es-

4. Alegret, en canvi, sí que assajà alguna norma ortogràfica. Mila Segarra ens ha revelat que aquest discurs és una còpia (amb petits canvis) de l'estudi ortològic i ortogràfic de la llengua catalana recollit a Pere Màrtir ANGLÈS, *Prontuario orthológico-gráfico trilingüe* (1742).

teve, Josep Bellvitges i Antoni Joglar, publicaven el primer volum del *Diccionario catalán-castellano-latino*. I ja en junta particular de 29 d'agost de 1769 s'exposaren les fonts a què calia acudir per a la seva redacció, fonamentalment medievals:

Los *Usatges de Catalunya*, con sus comentadores; las *Consuetuds* de Sanctacília; la *Història del rey don Jaume*; la de don Pere terç; los historiadors Muntaner, Tomich, Carbonell, Desclot, Pujades, també, y Bosch (encar que modern), Onofre Menescal en son *Sermó del rey don Jaume Segon*; las obras de fra Francesch Eiximenis (són, entre otras, *Lo llibre de las dones* y *Lo Cristià*, imprès en València en 1484), de Arnaldo de Vilanova, Antich Roca y de Onofre Pou, y de est, particularment, son *Thesaurus puerilis*; la *Vida de Alexandre*, de Lluís de Fenollet, traducida de Quinto Curcio; la versió dels *Metamorphosis* de Ovidi, de Francesch Alegre y sas allegorias sobre las Faules; los poetas mossèn Jordi, Ausiàs March, fra Anselm Turmeda, Vicens Garcia; los escrits del Rector de Bellesguart y los de Fontanella; Jalpí, *Història de Gerona* y la *General de Cathaluña*, ms.⁵

Al País Valencià, Manuel Joaquim Sanelo també considerava imprescindibles els escriptors medievals (com, per exemple, Jaume Roig, Ausiàs Marc, Miquel Peres o Bernat Fenollar) a l'hora d'elaborar un diccionari d'autoritats (vegeu Gulsoy, 1970).

Precisament aquest interès lexicogràfic era present de manera rellevant en la dedicació filològica d'Antoni de Bastero (vegeu els estudis de Francesc Feliu). A l'arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona es conserven alguns dels manuscrits del canonge gironí, d'entre els quals n'he revisat un parell amb especial atenció. El primer, unes *Notes filològiques al Tirant lo Blanch*, un buidatge lexicogràfic en què anota sempre el context dels mots o de les expressions que li interessin i que subratlla en la citació. En veure la vàlua lingüística del document (en concret, degué consultar l'exemplar incunable de la Biblioteca Universitària de la Sapienza), Bastero s'hauria decidit a fer-ne un buidatge exhaustiu (vegeu Feliu, 2000, p. 65-66).

Un buidatge similar el trobem en el quart volum de la sèrie dels seus *Zibaldoni*, concretament al *Zibaldone provenzale*, que es conserva com a manuscrit 239 de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. El tom, que sembla ordenat temàticament, conté còpies de fragments de tractats de medicina, de religió i d'obres historiogràfiques, extretes en bona part de còdexs medievals vaticans. Destaco, però, només dues de les obres fonamentals de la literatura catalana medieval: els «*Consells* de Jaume Roig contra las donas —còdex antic manuscrit vaticà in folio. Aprés que torní de Roma lo trobí de ventura, estampat in 8º, y lo comprí»⁶ (f. 59r-86r) i la «*Crònica del rey En Pere*, etc., que ell mateix compongué y escrigué de sa mà pròpria —és en la dita *Crònica* de Carbonell» (f. 102r-116r).

Els altres manuscrits que exemplifiquen l'aproximació lexicogràfica són els 3-II-11 i 3-II-13 de l'arxiu de l'Acadèmia, els quals constitueixen diversos materials per a l'ela-

5. Acta de la junta particular del 29 d'agost de 1769 (Arxiu de la RABLB, 1-II-2, f. 7r-v).

6. Potser es refereix a l'edició que en féu Carles Ros el 1735.

boració de *La Crusca Provenzale*. L'estructura és semblant en tots els casos: primer hi ha una definició del mot o de l'expressió en italià i després passa a exemplificar-ne els usos a través de passatges de diversos autors. Tot i que la major part de vegades cita com a autoritat versos de trobadors provençals (Bertran de Born, entre d'altres), des de la perspectiva de l'historiador de la llengua literària, espigola cobles de Marc i versos de Roig, fa referència a les obres d'Eiximenis i de Turmeda, reproduïx fragments de textos d'interès històric procedents dels arxius (de Muntaner, de Pere Tomic i de Pere Miquel Carbonell) i transcriu, d'entre els moderns, les de Vicent Garcia i Fontanella (Feliu, 2000, p. 83). La selecció dels passatges que il·lustren els usos de cadascun dels termes demostra un coneixement aprofundit i un examen directe dels documents que buida.

Tampoc no puc passar per alt la qüestió del llemosinisme (vegeu Rafanell, 1991) relacionada amb l'estudi de l'origen del català. Ja he anat recollint, encara que no fos la meua intenció primordial en aquell moment, algunes de les afirmacions sobre aquest tema; observeu si no tots els moments en què, en els epígrafs anteriors, apareix el secular terme de *llemosí*. Aquest mot, com a sinònim de 'llengua catalana', fou molt emprat, especialment pels valencians, al segle XVIII. D'aquesta manera, doncs, s'assignava al català l'origen i les qualitats pròpies de l'occità de Llemotges i s'assimilava la literatura catalana medieval a tota la literatura provençal. L'erudit que defensà més aferrissadament aquesta teoria fou Bastero, qui, com he dit, a la seva *La Crusca Provenzale*, identificava el català amb el provençal i pretenia demostrar la seva influència sobre la llengua i literatura italianes («E riflettendo che la lingua provenzale è la stessa appunto che la mia materna catalana, come attestano parecchi autori», Bastero, 1724, p. 5).

La mateixa identificació de la llengua provençal i la catalana la féu un altre erudit, el qual, tot i que era molt important per les seves obres de crítica i història literària, no ha estat gaire remarcat per aquest aspecte del llemosinisme. Em refereixo a Joan Andrés i Morell, autor de la magna obra, en set volums, *Dell'origine, progressi e stato attuale d'ogni letteratura*. Segons Andrés, existí un «lenguage catalán-provenzal» i, en el volum II (de la traducció publicada pel seu germà), dóna algunes pinzellades de la poesia que anomena, consegüentment, *catalano-provenzal*. Aquesta identificació fa que autors com ara Ausiàs Marc, Jordi de Sant Jordi, Ramon Muntaner, Joanot Martorell o Jaume Roig ocupin un lloc privilegiat en la història de la literatura universal. En el volum III, en què tracta de la poesia en general, dedica un apartat a la poesia provençal, la qual considera filla de l'aràbiga. Anomena Ausiàs Marc el Petrarca dels provençals i assimila el *Tirant lo Blanc* al *Decameró* de Boccaccio, amb una voluntat explícita de prestigiar aquests escriptors catalans medievals i les seves obres. Sens dubte, les seves valoracions no són purament lingüístiques i aquestes consideracions literàries ens acosten a l'epígraf següent.

b) *L'interès literari*

Pròpiament dit, no existí al segle XVIII la figura d'historiador de la literatura catalana medieval ni tampoc es proposaren la reconstrucció d'un marc històric: els

primers «manuals» d'història literària catalana no apareixerien fins al segle XIX. Amb tot, el rigor en les descripcions codicològiques fetes per Antoni de Bastero de còdexs trobadorescos consultats a la Biblioteca Vaticana (descripcions no gaire allunyades de les actuals, cosa que el caracteritza com a precursor de la filologia moderna en aquest àmbit), la prolixa anàlisi dels elements que cal tenir en compte a l'hora d'acostar-se als manuscrits (la procedència, l'autor, la naturalesa —original o còpia—, les regles materials i formals, etc.) feta per Josep de Móra i Catà, marquès de Llo, en les seves *Observaciones sobre los principios elementales de la historia* (1756), i una sèrie de discursos acadèmics entorn dels trobadors i la gaia ciència (entre altres, la dissertació de Josep de Vega i de Sentmenat que pretenia *Dar razón de los más famosos poetas provençales que hicieron florecer la que llamaban Gaya Ciencia* (1777), constitueixen una bona mostra d'acurada aproximació filològica als textos antics i de contribució al coneixement i reivindicació dels autors medievals catalans.

Quant a la literatura catalana medieval, sorgiren al segle XVIII diverses polèmiques suscitades entorn de l'autoria de certs textos o sobre la llengua en què foren escrits originàriament. La nota comuna d'aquestes controvèrsies és que tot sovint queden reflectides en les cartes que s'envien els erudits i, fins i tot, encara que el model epistolar no sigui real, pot ser emprat com a forma literària per vehicular les opinions divergents. Així, els ja citats Gregori Maians i Lluís Galiana discutiren, en un parell de cartes de 1762, sobre la llengua en què fou escrit el *Tirant lo Blanc*. Mentre Galiana arriba a inferir que Cervantes havia de saber català per poder llegir el *Tirant*, Maians (biògraf de l'autor d'*El Quixot*) li corregeix aquesta opinió i li dóna notícia de l'existència d'una traducció castellana de l'obra:

Tirant lo Blanch se escribió originalmente en valenciano, después se tradujo i se imprimió en lengua castellana en Valladolid año 1511. [...] Cervantes [...] la leyó en castellano i, como fue soldado, no negaré a V. Md. que entendiese nuestra lengua, i que le pareciese graciosa, pero no consta que supiese hablarla.

El *Llibre dels feits* de Jaume I també mogué una controvèrsia a final del segle. Josep Villarroya publicava el 1800 una *Colección de cartas histórico-críticas en que se convence que el rey don Jayme I de Aragón no fue el verdadero autor de la crónica o comentarios a su nombre*. Villarroya, que pretenia traduir-la al castellà amb algunes notes de caràcter històric, exposa en vint-i-sis cartes (datades del 5 de setembre de 1798 al 16 de març de 1799) la seva manca de convicció entorn de l'autoria reial amb arguments —que recull al pròleg— com ara:

[...] que se omiten los sucesos más grandes, peregrinos y memorables que acaecieron al expresado monarca en la larga duración de su vida, que se le pinta como impostor y detractor del buen nombre del rey don Pedro, su padre, y de dos nobilísimas damas, y últimamente que, después de muerto, se le hace hablar y escribir la referida *Crónica o Comentarios*.

En la darrera lletra presenta la hipòtesi de l'autoria de Pere Marsili.

Joan Andrés, en la seva *Disertación sobre las causas de los pocos progresos que hacen las ciencias en estos tiempos* (escrita entre 1779 i 1781), afirmava que «la bibliografía es un medio que sirve para conducir al conocimiento de los libros útiles, i ahora se ha hecho de ella una nueva ciencia, en la qual muchos se paran, sin pasar a leer los libros» (1788, 2a edició, p. 37). Certament, en el decurs del segle proliferaren, amb una voluntat catalogadora i de fer inventari, una sèrie de biobibliografies i el que podríem anomenar *catàlegs d'autors i obres*.

Quant a aquest tipus de treballs, el màxim exponent fou el bibliògraf castellà del segle XVII Nicolás Antonio, que recollí nombroses dades sobre els escriptors hispànics des d'August fins al 1672 en les seves dues obres *Bibliotheca Hispana Nova* (1672) i *Bibliotheca Hispana Vetus* (1696). Aquest parell de biblioteques d'autors tingueren un gran ressò a tota la Península i van ser usades com a base de la resta de biobibliografies realitzades amb posterioritat. És al País Valencià on trobem la continuïtat de l'obra bibliogràfica d'Antonio gràcies a la tasca de Josep Rodrigues i de Vicent Ximeno. El 1703 moria el trinitari Josep Rodrigues quan estava preparant l'edició de la seva *Bibliotheca Valentina*, els primers plecs de la qual foren publicats el 1695, però que no veuria la llum íntegrament, per pressions internes de l'orde, fins al 1747 (i apareixeria amb un complement d'Ignasi Savalls). El mateix any, Ximeno publicava *Escritores del reino de Valencia, cronológicamente ordenados desde el año MCCXXXVIII de la christiana conquista de la misma ciudad hasta el de MDCCXLVII*, que, com ens diu en el prefaci, havia començat essent una addició per al seu propi ús de la Biblioteca de Rodrigues.

A més d'aquestes dues biobibliografies, de manera impresa o manuscrita, els il·lustrats revisaren l'obra de Nicolás Antonio i hi feren addicions. El més destacat de tots fou Francesc Pérez Baier, que publicà el 1788 la *Bibliotheca Hispana Vetus* amb noves informacions (*curante Francisco Perezio Bayerio, [...] qui et prologum et auctoris vitae epitomen, et notulas adiecit*). També realitzaren aquesta tasca Lluís Galiana, Pau Ignasi de Dalmasés i Ros (BUB, manuscrit 712 i BC, manuscrit 729/XI) o Pere Serra i Postius (BC, manuscrit 2000).

D'entre els catàlegs d'autors i obres, en sobresurten un parell: l'*Índice histórico y noticias extensas de los autores cuyos libros manuscritos se citan y se hace mención en este libro* que afegí Serra i Postius al final dels *Prodigios y finezas de los santos ángeles en el Principado de Cataluña*, escrita el 1716 i publicada, a instàncies dels seus amics, el 1726. Es tracta d'un repertori de manuscrits inèdits tant d'autors antics com dels escriptors barcelonins del seu temps (incloent-hi els seus propis manuscrits). L'altre és el catàleg d'Elies i Robert, al qual ja he fet referència quan tractava la qüestió de l'estudi de la llengua.⁷

7. Albert ROSSICH (1984), «Francesc Vicent Garcia: tres segles i mig de referències escrites», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, núm. 3, p. 262, constata que el text de Josep Salat afegit a la segona edició de la *Gramàtica y apologia de la llengua cathalana* de Josep Pau Ballot «és substancialment una apropiació fraudulenta d'un catàleg que elaborà Elies i Robert».

Amb l'esperit enciclopèdic propi dels homes de la Il·lustració i seguint un ordre cronològic (per segles), llista les més rellevants obres de la literatura en llengua catalana a través dels diversos manuscrits i edicions (i d'alguns dels quals dóna la localització exacta en biblioteques o arxius). Sempre partint de la concepció del segle XVIII de *literatura* com a 'conjunt de manifestacions culturals escrites', presenta un panorama de la producció medieval (i moderna) força complet: hi tenen cabuda tant textos originals catalans com traduccions d'obres clàssiques medievals; tant textos historiogràfics com literatura científica o peces ascètiques i pietoses. Només s'hi troben a faltar obres com ara el *Curial e Güelfa*, que no seria descobert fins a l'any 1901 per Antoni Rubió i Lluch o *Lo somni*, de Bernat Metge, que no ho seria fins al 1889 per Josep Miquel i Guàrdia. Així, i malgrat que no havia pogut acomplir l'encàrrec marcat, la tasca de sistematització dels textos que féu Elies esdevé un document essencial per conèixer quines obres medievals catalanes eren considerades al segle XVIII peces fonamentals de la cultura catalana.

He fet aquesta breu panoràmica entorn de les biobibliografies i els catàlegs d'autors⁸ perquè, tot sovint, l'aproximació als textos medievals catalans no és directa, sinó indirecta i a través d'aquesta via. Aquestes obres constitueixen la font principal d'on puen bona part de les informacions els erudits il·lustrats i, com afirmava Andrés, hi ha qui les usa «sin passar a leer los libros». Aquest és el cas, per exemple, d'Elies i Robert, que construí el seu inventari refonent les diverses dades que tenia a l'abast gràcies a les biblioteques d'Antonio, de Pérez Baier i de Serra i Postius, els quals cita en tot moment.

L'altra via d'accés als clàssics medievals és l'aproximació directa als textos a través de còpies manuscrites (amb comentaris o sense) i d'edicions fetes al segle XVIII. Aquest fet respon no només a un interès literari, sinó també al desig de conservació del patrimoni cultural propi, ben característic en el terreny de la llengua catalana i extensible al de la literatura. Així, Gregori Maians reconeixia el valor arqueològic (filologicohistòric) dels llibres antics, i és gràcies a aquesta voluntat conservadora (la mateixa que també impulsava el projecte d'edicions de clàssics de Lluís Galiana), que ens han pervingut moltes obres que d'una altra manera s'haurien perdut.

Quant a les reimpressions, ja he citat l'edició que féu el 1735 Carles Ros de l'*Es-pill* de Roig. Un altre valencià, el canonge Teodor Tomàs, patrocinà les reimpressions del *Verger* (1732) de Miquel Peres i la *Vida de santa Caterina de Sena* (1736). I és que fou notable l'interès que suscitaren les reedicions a la València del se-

8. No em referiré a les *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes, y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña* de Fèlix TORRES I AMAT (1836), que depassen l'emmarcament cronològic d'aquest article.

9. En aquest sentit, FUSTER (1976), p. 152-153, recorda les figures d'Onofre Soler o Francesc Xavier Borrull, del qual explica que quan no podia obtenir l'imprès original se'n feia treure còpies manuscrites.

gle XVIII:⁹ «Después de la aprobación del padre Galiana y mía, a tropas buscan en las librerías libros valencianos», afirmava Maians el 1764.¹⁰

També cal mencionar el ressò que tingué la publicació (en versió catalana i castellana) al *Diario de Valencia de les Trobes* del pseudo-Febrer (1 de setembre de 1791 - 30 de juny de 1795). Es tracta d'un poema heràldic, descobert per Vicent Ximeno, atribuït a un pretès cavaller del segle XIII, Jaume Febrer, però que, en realitat, fou redactat a València entre 1650 i 1680.¹¹

Però no només a través de reedicions es pot tenir un accés directe als textos. L'interès conservador i historicista féu que es copiessin a mà diverses obres. Destacaré, només com a mostra, dues còpies manuscrites conservades a la Biblioteca de Catalunya. En el foli 1 del manuscrit 1004 hi ha els capítols 389-390 de la primera part del *Dotzè* (que també és llegeixen al *Regiment de la cosa pública*) de Francesc Eiximenis. Molt més important és la còpia del *Llibre dels feits* de Jaume I que es conserva en el manuscrit 2251 (que prengué com a antígraf la versió que al segle XVI havia fet fer Jaume Ramon Vila).

L'interès i la fascinació que suscitarren els clàssics medievals fa que trobem els principals a les biblioteques dels homes del segle XVIII. És cert que, tot i que la presència de manuscrits o edicions antigues podia donar-se per una mera afectació amb finalitats erudites, hi quedaven ben definits els gustos clàssics dels seus possessors. Un dels més polifacètics fou Pere Serra i Postius, historiador eclesiàstic, acadèmic, literat, bibliòfil i home d'arxiu. A través de l'inventari de la seva llibreria fet arran de la seva mort (editat a Madurell, 1957, p. 380-398), coneixem quin tipus d'obra es podia consultar a la seva biblioteca. Una biblioteca que, malgrat que era particular, estava oberta a altres erudits, com per exemple Antoni de Bastero, que remarcava el seu agraïment a la carta pròleg de *Prodigios y finezas de los santos ángeles*:

Favorecióme también V. M. dándome francamente entrada a su librería, en donde me regosijé de nuevo, viendo y admirando el gran tesoro que en libros manuscritos y de estampa antigua (dexo a parte los impresos modernamente), pertenecientes a las cosas e historias de Cataluña, assí eclesiásticas como profanas, su virtud y noble genio ha recogido, y amontonado.

Entre els llibres impresos i manuscrits (més de tres-cents exemplars) hi abundaven, doncs, els d'història de Catalunya (especialment l'eclesiàstica). I entre els manuscrits, el més preuat segurament era la còpia del *Llibre dels feits* de Jaume I feta

10. Citat a Antoni MESTRE (2000), *Historia, fueros y actitudes políticas. Mayans y la historiografía del XVIII*, València, Universitat de València, p. 279.

11. Durant el segle XVIII, se'n feren dues edicions a València (1791-1795 i 1796) i, a més, n'hi ha nombroses còpies manuscrites. Quant a l'autor, Manuel Sanchis Guarner les ha atribuït a Onofre Esquerdo (vegeu Montoliu, 1912).

per Celestí Destorrents a instàncies de l'abat de Poblet Ponç de Copons (Serra i Postius, 1726, p. 331, núm. 473):

De este fidedigno traslado tengo yo uno, entre mis apreciados manuscritos, y, por consiguiante, es nieto del original que nos dexó escrito de su propia mano aquel ínclito rey, el qual, aunque tiene más de cien años, está tan limpio y bien tratado como si ayer lo acabaran de escribir y pintar y, si algún aficionado a la historia o de genio curioso gusta verle, venga a mí que se lo enseñaré.

D'ell mateix es conserva un manuscrit a la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll (manuscrit M/83) que té més de sis-centes pàgines amb biografies de diversos autors, ordenades alfabèticament, i que ha estat considerat per Kenneth Brown (1989, p. 268) com a la «primera enciclopèdia catalana, però redactada en castellà»; i un altre, a la Biblioteca Nacional de Madrid (manuscrit 13604), intitulat *Biblioteca catalana* (c. 1736), que conté una relació de dos-cents quaranta escriptors catalans que no es troben ni a les biblioteques de Nicolás Antonio ni a les obres d'Onofre Manescal, d'Andreu Bosc ni de Manuel Marcillo.

Una altra biblioteca que ens pot donar la clau dels clàssics medievals que podien ser consultats al segle de les llums és la de Just Pastor Fuster, autor de *Biblioteca valenciana* (1827-1830). A la BC, manuscrit 949, trobem l'índex (probablement autògraf) de la seva biblioteca. Es tracta d'un inventari completíssim en què, per ordre alfabètic dels autors, dóna totes les dades bibliogràfiques de les impressions de què disposa i que, se suposa, ha consultat directament per redactar la seva *Biblioteca valenciana*; autors i obres medievals com ara la crònica de Ramon Muntaner, el *Llibre de consells* de Jaume Roig, sant Vicent Ferrer, Bernat Fenollar, el *Blanquerna* de Ramon Llull, «que trata de matrimonio, de religión, de prelatura, etc., traducida en lengua valenciana», l'edició valenciana de 1480 del *Tirant lo Blanc*, diverses impressions de l'obra poètica d'Ausiàs Marc o les de Joan Roís de Corella, entre d'altres.¹²

Fuster era conscient de la «rarsa» (s'entén, per al públic lector valencià de finals del segle XVIII) d'alguns d'aquests llibres, i ho indicava en el següent anunci aparegut al *Diario de Valencia* el 17 de juliol de 1790 (recollit a Simbor, 1980, p. 85):

[A la llibreria de Just Pastor Fuster] se venden, por raros, los libros siguientes: [...] colección de varios poetas valencianos antiguos como *Lo Libre de les dones*, per Jaume Roig; *Disputa de viudes y doncelles*, per Andreu Martí Pineda; *Lo Procés de les olives e Disputa dels jòvens y dels vells*, per mosén Bernat Fenollar; *Lo Somni de Joan Joan* y *La Brama dels Llauradors de l'Orta de València*, per mosén Jaume Gazull.

Dins de la qüestió literària, el que no he pogut trobar són reminiscències positives (les quals sí que existiren referides als autors de l'antiguitat clàssica greco-

12. El manuscrit 677 de la BC conté el catàleg de llibres impresos existents a la Biblioteca Dalmases.

romana), és a dir, que un autor prengui un text medieval català com a model per a la composició de la seva obra (tot i que tinc constància de l'existència d'una *Glossa en sonets a unes octaves d'Ausiàs March* que Francesc Sargatal llegí en junta acadèmica del 14 de maig de 1778, que no ens ha pervingut). Sí que hi ha, però, algunes peces poètiques que inclouen els noms d'autors medievals (de manera paral·lela a l'ús simbòlic dels personatges literaris que es faria a la Renaixença i que ha estat sovint estudiat). La més coneguda és la *Carta escrita a l'abat don Manuel Lassala* el 1782 per Marc Antoni d'Orellana, de la qual reproduïxo només uns versos (ed. mod., p. 57):

Tan sols tinc a Jaucme Roig,
del que-m desaproí ja,
y volgués tenir els altres
que nunca he pogut lograr.
Puix rebria gran plaer
presentant-vos de bon grat
Ausiàs March, Jaucme Febrer,
Gasull, mosèn Fenollar,
e sens contar dels moderns
als Ortins y Vergadà,
els antichs que no parexen
y Sarmiento ha celebrat,
y primerament Gil Polo
en lo *Cant* que intitulà
del Túria, que ara de nou
corre il·lustrat per Cerdà.

ELS AUTORS MEDIEVALS CATALANS I LA QÜESTIÓ RELIGIOSA

Hi ha un aspecte que, quan parlava de les apologies de la llengua catalana, no he constatat. I és que un dels fets que contribueix a l'exaltació de l'idioma és que sant Vicent Ferrer fou entès per tothom parlant en català. Només remeto a un exemple, de Carles Ros (1752, p. 14-15):

La lengua valenciana mereció el timbre de apostólica y santa porque sirvió de clarín de la divina sabiduría, resonando la armonía de su voz por todo el orbe, quando, articulada en la boca de san Vicente Ferrer, hijo y ahijado de esta muy ilustre ciudad de Valencia, le entendieron no tan sólo quantas naciones hay, sí que hasta los simples, sordos, locos y muchachos incapazes, que esta lengua fue como el maná que se acomodó (predicando en ella san Vicente) al gusto e inteligencia de todos, cada uno en su lengua natural. Maravilla que no podrá alegar otro idioma y blasón para el valenciano.

I és que aquest sant fou molt important a la València del segle XVIII. Segons Emili Casanova (1988), l'ús del valencià en la predicació quedava reduït, des de mitjan segle XVI, exclusivament a les festes de commemoració de sant Vicent Ferrer,

per inèrcia, de manera costumista i no com un fet conscient. No entraré a analitzar tots els sermons dedicats a la figura del sant, ja que la meua intenció no és referir-me en aquestes ratlles a qüestions de caire religiós (de la figura del sant com a tal), sinó literàries (de la recepció de les seves obres). Paral·lelament als sermons, sorgiren tota una sèrie de poemes amb motiu de les celebracions de la seva canonització. Així, per exemple, per les festes de 1796, Joan Baptista Escorihuela va escriure dos sonets i dues dècimes al *Diario de Valencia* del 3 d'abril i tres dècimes al del 4 d'abril. En transcripció només uns versos a tall de mostra (reproduïts a Simbor, 1980, p. 22):

Evangèlic clarí Vicent Ferrer,
de l'alt impuls mogut, la llengua mou;
predica en llemosí, y ya no és nou
entendre'l el natiu y el estranher.

Un altre valencià, Joan Collado, publicà una obra sencera amb el títol de *Poesies valencianes, que compongué Joan Collado, natural de la molt ilustre ciutat de València, per a la celebració del segle tercer de la canonització de sant Vicent Ferrer, en 29 de juny de 1755*. No he pogut consultar aquest llibre, però, segons Simbor (1980, p. 26), es poden atribuir al mateix autor un parell de sonets amb els versos acabats en monosíl·labs publicats al *Diario de Valencia* del 23 d'abril de 1797, un dels quals era dedicat «A l'anunci del naiximent de sant Vicent».

Tot i que el fet que veneressin Vicent Ferrer no garanteix que fossin llegits els seus escrits, sí que és cert que hi ha la possibilitat que el culte al sant impulsés una certa aproximació als seus sermons. A més de la devoció per la figura del sant demostrada a València amb les diverses manifestacions literàries impulsades per la celebració de les seves efemèrides, trobem al segle XVIII una controvèrsia entorn a Ferrer i la creació de l'Estudi General de València: Alfonso Esponera (1998) dóna notícia de la publicació el 1758 del memorial *Crédito de la verdad*—en què es negava la intervenció del sant— i de les refutacions fetes a aquest memorial per Josep Teixidor a *San Vicente Ferrer, promotor y causa principal del antiguo Estudio General de Valencia* (1759) i a *Vida de san Vicente Ferrer, apóstol de Europa* (1770-1775).

Però, sens dubte, la figura que suscità més conflictes fou la de Ramon Llull. Tot i que les polèmiques entre lul·listes i dominics venien ja de la baixa edat mitjana, no fou fins a l'any 1750 que la situació s'agreuà i es creà una controvèrsia que durà quasi un quart de segle. Joan Riera i Palmero (1977) sintetitza breument el motiu que l'originà: la negativa dels frares de sant Domènec a retre culte públic a Llull. I les rivalitats teològiques transcendiren a problema politicosocial: al costat dels franciscans (que lluitaven a favor de Ramon Llull) hi intervingueren els jesuïtes, els agustins, els trinitaris, el capítol episcopal i la Universitat Lul·liana de Mallorca, la Causa Pia Lul·liana, el poble menut, les minories hebraiques de Mallorca i els nobles; els antilul·listes eren els integrants de l'orde de sant Domènec, que comptaven amb el

suport de l'Audiència, el comandant general de Mallorca i els inquisidors. El bisbe Llorenç Despuig procurava mantenir una posició conciliadora. Com ha constatat Sebastià Trias Mercant (1998, p. 298): «el lul·lisme no és un simple episodi; és el rerefons, positiu o negatiu, de tot el pensament científic i teològic mallorquí i també de gran part dels comportaments socialment populars».

D'aquesta negativa de retre culte al sant, se n'han conservat diversos documents. La mostra més representativa n'és potser *La verdad sin reboço. Manifiesto en que se declaran los motivos que han tenido los religiosos dominicos del real convento de Palma, reyno de Mallorca, para no asistir a un Te Deum dirigido al venerable Raymundo Lulio, día 24 enero año 1750*, que conté raonaments antilul·lians del tipus següent (f. 128r):

Aunque los lulistas hablen mal de autores tan célebres [*i antilul·listes*], no podrán negarles que hazen opinión; luego la santidad de Lulio anda en opiniones, y, en consecuencia, no ha sido su culto sin contradicción, requisito necesario para ser immemorial.

No és el meu objectiu primordial analitzar el rerefons filosòfic i de pensament, ni tampoc cadascuna de les figures que participaren en aquesta polèmica. De tota manera, per la seva producció, crec convenient afegir uns breus mots entorn de l'erudit que ha estat reconegut com el lul·lista més important del segle XVIII, Antoni Ramon Pasqual, que fou enviat el 1750 per la Universitat de la Mallorca (de la qual va ser catedràtic de teologia i filosofia lul·lianes durant més de cinquanta anys) a Madrid per informar sobre el qüestionament i els obstacles posats per part dels dominicans al culte i a la doctrina de Llull. Autor de nombroses obres en llatí, castellà i català, entre les quals destaquen *l'Examen de la crisis del padre Feijoo sobre el arte lulliana* (1749-1752) i les *Vindiciae lullianae* (1778), en quatre volums, mantingué una correspondència abundant amb altres personalitats de l'època. El manuscrit 1518 de la BC aplega nou cartes de l'abat Pasqual (que era a Barcelona per recopilar informació entorn dels Llull) i nou anotacions preliminars del mercedari Josep Gifreu, datades entre 1757 i 1759, que tracten temes com ara la definició del lul·lisme autèntic (a partir de la crítica dels textos lul·lians i l'exegesi de les seves obres originals), l'antilul·lisme d'Eimeric o la genealogia catalana del beat.

Totes aquestes polèmiques quedaren també reflectides en una sèrie de composicions de tipus burlesc (pamflets anònims, sàtires i cobles), la major part redactades en llengua catalana, una mostra de les quals es troba en diversos manuscrits de fons arxivístics barcelonins: per exemple, *Los goys de Llull* (BUB, manuscrit 96, f. 95r-98r) o les *Coblas del beato Ramon Llull, confèss* (BC, manuscrit 1566, p. 16-21).¹³

Ja a començaments de segle, com a resposta als esdeveniments difamatoris del juny de 1699 i com a contribució als actes públics de reparació, havia aparegut un

13. Joan Ramis i Ramis també té composicions dedicades al sant, però en castellà.

cicle teatral lul·lià constituït per una tetralogia, l'única peça en català de la qual és la *Comèdia del beato Remon Llull* (1702). L'èxit d'aquestes comèdies hagiogràfiques i les festes celebrades en honor seu aconseguiren augmentar el culte al beat (vegeu Garcías Estelrich, 1999). La dramatització de la seva figura era feta, doncs, amb finalitats pràctiques i utilitàries (de manera semblant al tractament que rebria Jaume I a la Renaixença).

L'INTERÈS HISTORIOGRÀFIC

Amb tot, la veritable passió dels erudits il·lustrats fou l'estudi de la història. Diversos exemples ja al·ludits abans d'aquest epígraf indiquen que, realment, l'interès mostrat per peces com ara les quatre grans cròniques, els «evangelis de Catalunya», com els qualificà Ferran Soldevila, és eminentment historiogràfic. Joan Antoni Maians exposava, en una de les seves cartes a Josep de Vega i de Sentmenat, la necessitat de publicar-les com a documents essencials per a la historiografia catalana (Maians, 1783, p. 405):

Plausible idea la del *Thesoro de la lengua cathalana*; pero no sea ésta la única. Acompañese con la publicación de otras obras originales como lo serán siempre en la historia los comentarios del rei don Jaime el de Aragón, las *Crónicas* de Ramón Muntaner i del rei don Pedro. Desentiérrense el original de Bernardo Desclot.

Quant a les cròniques, que perduraren a través de les traduccions i glosses del segle XVII i que no gaudirien d'un estudi de conjunt fins al 1885, de mà de Josep Coroleu, en el decurs del segle XVIII, prevaldrà l'interès històric per sobre del literari: al segle de les llums els precedents històrics foren emprats com a font de coneixement, mentre que a la Renaixença serien polititzats en el procés de recerca d'unes arrels pròpies (vegeu Gadea, 1994). La crònica de Jaume I (que seria editada el 1848 per Antoni de Bofarull i Marià Flotats), l'autor de la qual fou mitificat al segle XIX fins a esdevenir un símbol nacional, és considerada com a la primera fita del patrimoni literari català: Elies i Robert iniciava el seu catàleg, precisament, «desde el reinado de don Jaime el Conquistador» i Galiana la qualificava de «la pieza de lemosín más riguroso que se encuentra», per citar-ne un parell.

Sóc conscient de l'interès que suposaria rastrejar les petjades de les obres historiogràfiques medievals en els diversos treballs dels il·lustrats. I resultaria molt extens remetre a tots aquells testimonis que aporten una valoració historiogràfica. Em limitaré, doncs, a oferir-ne unes breus pinzellades il·lustratives. Només dos exemples d'un dels més coneguts historiadors del segle XVIII, Jaume Pasqual, integrant de l'escola històrica de Bellpuig de les Avellanes, ja ens podran donar una idea d'aquest interès. En el volum V (f. 1r-21v) dels *Sacrae Cataloniae antiquitatis monumenta*, compilació manuscrita en onze toms, gràcies als quals s'han pogut conservar textos que, en molts dels casos, són testimonis únics de documentació desapareguda, es

conserva un *Extracte de un còdigo anticb que possebeix lo doctor don Joan Riba*. El descriu com «un tomo en fol. petit, bastant maltractat de las tynyas o ratas per ser en paper gros y negre, com se usaba en lo sigle xiv, en què apar escrit lo còdigo segons la lletra» que «té los títols y caplletras de color vermell». Es tracta d'un text acèfal i, per aquest motiu, Pasqual no en coneix l'autor. Sembla que es pot identificar amb el manuscrit 152 de la BC, que conté un Desclot interpolat, és a dir, una compilació basada especialment en Desclot, però que també inclou altres materials com ara els *Gesta comitum*, la *Crònica de sant Pere de les Puellas*, etc.¹⁴ Pasqual s'adona tard de la presència de la crònica de Desclot com a font i arriba a formular la hipòtesi incorrecta que Desclot podia haver conegut la crònica anònima (manuscrit 729/v, f. 20):

De modo que, tant de eixos passatges cotejats com de moltíssims altres que seria llarch y enfadós transcriurer, resulta evidentment que estos dos autors se copiaren lo un a l'altre, tant en la vida de don Jaume'l Conqueridor com en la del rey don Pere lo Gran. Jo inclino a que Desclot fou qui's valgué del treball de l'altre, y que pulí lo escrit, evitant prolixitat y repeticions supèrfluas, o, digam, cançoneries, de què està plena la relació històrica de l'incògnit, y mudà moltas cosas que li apareixerían més desbaratadas o menos seguras.

Sovint compara els dos documents, en transcriu fragments i en fa comentaris, majoritàriament de caire erudit i historiogràfic, però també de caràcter moral i, fins i tot, estètic.

En el volum xi (f. 183r-199v) del mateix manuscrit hi ha la transcripció del *Sumari de batalla a ultransa, fet per mossèn Pere Joan Farrer, cavaller*, precedit per «un breu discurs» de Joan Esteve Anglada i Torrents. Anglada, que posseïa l'original, el donava a conèixer a diversos erudits, entre els quals hi havia el pare Pasqual. No m'estendré més en aquest cas, ja que tant el discurs com el *Sumari* foren editats el 1898 per Francesc Carreras i Candi; sí que voldria remarcar el paral·lelisme d'aquesta còpia amb la de les dues cartes de Pero Maça i Joan de Vilaragut transcrites per Lluís de Galiana en el text citat més amunt. La utilitat, però, és diferent en ambdós casos: en Galiana és específicament, com ell mateix ens ho indica, de tipus lexicogràfic (vol poder aportar algun mot al *Diccionario valenciano-castellano* de Carlos Ros), mentre que Pasqual copia el *Sumari* amb ulls d'historiador. Sigui com sigui, l'interès dels il·lustrats per aquest tipus de documents és remarcable.

ALTRES QÜESTIONS UTILITÀRIES: L'ENSENYAMENT DELS BONS PRECEPTES

Una de les obres medievals més reeditades és, segurament, el *Llibre de bons amonestaments* d'Anselm Turmeda. Conegut com a *Franselm*, fou reimprès nombroses vegades, no per la seva qualitat literària, sinó perquè constitueix un text fonamental per a l'ensenyament dels minyons. Al segle XVIII, moment en què es pro-

14. Informació facilitada per Maria Toldrà.

dueix una reforma pedagògica, no podia faltar a les escoles una obra tan carregada de conceptes bàsics de moral. El jurista Manuel Mas i Soldevila, en els *Desperdicios del Parnaso*, a més de diverses composicions poètiques, inclou un parell de traduccions, una en dístics llatins i l'altra en vers castellà (en 102 dècimes), amb dates de 1738 i 1745, respectivament. La mateixa raó havia impulsat la publicació a Mallorca el 1736 de la *Doctrina pueril* de Llull.

EN CONCLUSIÓ

Aquesta succinta panoràmica ja és suficient per poder rebatre l'afirmació inicial de Llorente: els «antics autors» no només no foren uns desconeguts per als sectors lletrats o lletraferits del segle XVIII, sinó que van ser tinguts en compte i valorats positivament amb finalitats diverses. «La fascinació pels clàssics» (com n'ha dit Fuster) existí, i l'interès per la cultura medieval catalana dugué els erudits a diverses formes de coneixement, un coneixement erroni en certs casos (amb confusions pròpies de l'època que perdurarien fins ben entrat el segle XIX, com ara la influència de Jordi de Sant Jordi sobre Petrarca o com ara l'atribució de les *Trobes* a un fals Jaume Febrer).

En les apologies del català, tan abundants al segle XVIII, els textos medievals són emprats com a fonts argumentals per la seva càrrega de prestigi, però no tan sols com a relíquies d'un passat oblidat, sinó com a vestigis d'una època esponerosa que podria tornar a renéixer. Els precedents més brillants de llengua literària eren, doncs, els grans clàssics medievals. És per aquest motiu que els estudiosos de la llengua empen aquests textos per elaborar gramàtiques, ortografies o vocabularis. L'anàlisi filològica comportà una certa revisió dels documents d'arxiu i unes someres valoracions, que portaren a alguns projectes d'edició. Després del segle XVII, qualificat per Vicent Escartí (1994, p. 37) de «silenci eloqüent», «la voluntat de Carles Ros i els somnis del pare Lluís Galiana donen un gir simptomàtic d'una certa voluntat de recuperació». La qüestió religiosa també serví d'estímul per a l'aproximació a obres d'autors com ara sant Vicent Ferrer o Ramon Llull, i diversos testimonis demostren la projecció i la vitalitat del pensament lul·lià durant el segle XVIII.

Amb tot, l'interès que mugué els il·lustrats a llegir textos medievals catalans fou principalment historiogràfic (i no podia ser d'altra manera en el segle de les llums, en què imperava el criticisme històric), més que no pas pel seu valor literari. El sentit pragmàtic i utilitari preval (són usats com a justificació d'uns arguments a les apologies, com a base i suport d'obres lingüístiques, estimulats per la qüestió religiosa o pel desig d'un millor coneixement de la història i, fins i tot, com a material docent) i els estudiosos nostrats no pretenen construir cap imatge de l'edat mitjana literària, la qual no es formaria fins al segle següent, com ha constatat Lola Badia (1994).

Hi ha el tòpic que no fou fins a l'arribada del Romanticisme que els erudits s'interessaren pels clàssics medievals catalans. Però sense el treball de continuació de l'estudi de la tradició literària pròpia i sense la tasca de compilació i de rescat de do-

cuments d'arxiu duta a terme pels homes del segle XVIII que giraren la mirada al pasat cultural català medieval no hauria estat possible la recuperació i valoració que n'impulsaria edicions posteriors al segle XIX; els treballs del segle XVIII constituïren, doncs, el pòsit, el coixí essencial per al vast programa reivindicatiu que implicaria amb posterioritat la Renaixença. I són força les relacions entre aquesta i la Il·lustració (com a moviment més ideològic que no pas literari, en el sentit modern del mot): l'elogi de l'excel·lència del català en el període medieval fou constantment repetit pels homes de la Renaixença, i els catàlegs i les nòmimes d'autors i obres esdevingueren eines fonamentals per a la recuperació dels clàssics que es produiria al segle XIX. Fins i tot Salat no dubtà a plagar el d'Elies en la segona edició de la gramàtica de Ballot.

Joaquim Molas ja assenyalà a la dècada dels anys vuitanta la figura d'Antoni de Capmany i la tradició immediatament precedent (entre la qual destaca *Les Comunitats de Castella*, d'Antoni Puig i Blanch) com a font de la peça més emblemàtica de la Renaixença, *La pàtria*, de Bonaventura Carles Aribau. Anys més tard, Ferran Gadea (1994) en remarcava una comunió d'esperit amb l'apologia de Ballot. També Joaquim Rubió i Ors, *Lo Gaiter del Llobregat*, al pròleg del volum de *Poesies* (1841) repetia arguments apològics de la tradició precedent:

¿No tenim una col·lecció de cròniques tan abundant y variada com la puga possehir qualsevol altre poble, y una galeria immensa de trobadors, pares de la poesia vulgar?

Amb tot, els projectes il·lustrats no acaben de transcendir els llindars dels cercles erudits i dels especialistes. L'única opció hauria estat, si hagués reeixit, el projecte d'edició proposat per Galiana, que hauria popularitzat els clàssics medievals catalans. Però, malauradament, la trobada amb els clàssics que Galiana i Ros precoritzaren no es produí en la Renaixença valenciana, i aquesta popularització no arribaria fins al segle següent en què, com ha observat Gadea (1994), textos històrics com ara les grans cròniques forneixen de tòpics literaris el Romanticisme.

FONTS

a) *Manuscrites*

APARICI, Josep (c. 1703). [*Diversos discursos destinats a l'Acadèmia dels Desconfiats*]

Conté la còpia de dos capítols del *Regiment de la cosa pública*, de Francesc Eiximenis [Biblioteca de Catalunya (BC), ms. 1004]

ALEGRET, Antoni (1792). *De la ortografia catalana* [Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (RABLB), 4t lligall, núm. 39]

BASTERO, Antoni de [*Notes filològiques al Tirant lo Blanch*] [Arxiu de la RABLB, ms. 3-II-5]

— *Zibaldone provenzale* [Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB), ms. 239]

— [*Materials per a la formació de la Crusca provenzale*] [Arxiu de la RABLB, ms. 3-II-11 / 3-II-13; BUB, ms. 243 a 257]

- [*Antologia poètica dels còdexs trobadorescos de la Biblioteca Vaticana*] [Arxiu de la RABLB, ms. 3-II-12]
- DALMASES, Pau Ignasi de. *Notas que don Pablo Ignasi Dalmases posà de sa mà a l'exemplar que posehí de la Bibliotheca de don Nicolau [...]* [BC, ms. 729/XI, f. 200r-226r]
- *Notas a la «Biblioteca antigua y nueva» de Nicolás Antonio, hechas por don Pablo Ignacio Dalmases, y copiadas por don J[osé] V[ega] i S[entmenat], d[académico] de B[uenas] L[etras] de B[arcelona], remitidas a la Real Academia de la Historia* [BUB, ms. 712]
- [*Documents dels dominicans de Mallorca relatiu a llur negativa a retre culte a Ramon Llull*] (c. 1750) [BC, ms. 1277] (f. 108-140: *La verdad sin reboço*. N'hi ha una altra còpia al 448 de la BUB, f. 10-39)
- ELIES I ROBERT, Antoni (1795). *Qué autores o documentos catalanes existen que puedan conducir para arreglar una gramática catalana. Catálogo de las obras que se han escrito en lengua catalana desde el reynado de don Jayme el Conquistador* [Arxiu de la RABLB, separata 8, núm. 39. A la BUB, ms. 226, hi ha una còpia del mateix catàleg, sense nom d'autor i posterior a 1814]
- FERRER, Joan [*Els goigs de Llull*] [BUB, ms. 96, f. 95r-98r]
- [*Índex de la biblioteca de Just Pastor Fuster*] [BC, ms. 949]
- [*Índex de llibres impresos d'una biblioteca*] (s. XVIII) [BC, ms. 3626]
- [*Índex dels llibres impresos de la biblioteca Dalmases*] [BC, ms. 677]
- JAUME I. *Llibre dels feits* (còpia del segle XVIII) [BC, ms. 2251]
- MAS I SOLDEVILA, Manuel (1738-1745). *Desperdicios del Parnasso, que por propios fue recogiendo mi musa de las pocas vezes, que no por vicio, sí por gasto, discurrendo sus márgenes se me dispensó tomar uno u otro sorbo de sus cristalinhas aguas* [BC, ms. 1223]
- [*Notícies extretes de diversos autors sobre els ascendents de Ramon Llull reunides pel pare Josep Gifreu de Palma a instàncies del pare Antoni Ramon Pasqual; es conserven unes cartes autògrafes d'aquest últim adreçades al pare Gifreu / Còpies de vèrios instruments relatiu a la persona y doctrina del beato Ramon Llull*] (c. 1757) [BC, ms. 1518; ed. mod. a Trias Mercant, 1998]
- NOVELL, Francesc (1756). *Disertación sobre el estado de la poesía vulgar en Cataluña a los principios del siglo octavo de la era christiana* [Arxiu de la RABLB, 2n lligall, núm. 16]
- PASQUAL, Jaume. *Sacrae Cataloniae antiquitatis monumenta*, volum v, f. 1r-21v: «Extracte de un còdigo antich que posseheix lo doctor don Joan Riba, prior de Móra de Hebro» [BC, ms. 729]
- PONSICH, Ramon de (1740). *Nótanse los autores que principalmente han escrito la historia del Languedoc y Provença* [Arxiu de la RABLB, 9è. lligall, núm. 15]
- SERRA I POSTIUS, Pere. *Adiciones y advertencias sobre algunas equivocaciones que parece se ballan en la Biblioteca de don Nicolás Antonio* [BC, ms. 2000/III]
- *Biblioteca catalana* [Biblioteca Nacional d'Espanya, ms. 13604]

- TORRES I AMAT, Ignasi (1805). *Qué autores o documentos catalanes existen que puedan servir de modelos para arreglar la ortografía catalana* [Arxiu Nacional de Catalunya, fons de Josep Rafel Carreras i Bulbena, 07.42; Arxiu de la RABLB, 4t lligall, núm. 29]
- (1805). *Se formará un catálogo de las impresiones catalanas del siglo xv para evidenciar si son las más antiguas de España, señalando los lugares y pueblos en que se hicieron* [Arxiu de la RABLB, 3r. lligall, núm. 12]
- VEGA I DE SENTMENAT, Josep de (1777). *Dar razón de los más famosos poetas provençales que hicieron florecer la que llamaban Gaya Sciencia* [Arxiu de la RABLB, 13è lligall, núm. 10]
- (1783). Carta a Joan Antoni Maians [Fons Serrano Morales de València, ms. 7284-74 (*cartes de Vasillo-Vergen*)], carta núm 132]

b) *Impreses al segle XVIII*

- ANDRÉS, Joan (1784 i 1785). *Origen, progresos y estado actual de toda la literatura. Obra escrita en italiano por el abate Juan Andrés, y traducida al castellano por D. Carlos Andrés*. Madrid: Impremta d'Antonio de Sancha, especialment vol. II i III.
- ANTONIO, Nicolás (1788). *Bibliotheca Hispana Vetus, sive hispani scriptores qui ab Octaviani Augusti aevo ad annum Christi MD floruerunt [...] curante Francisco Perezio Bayerio, [...] qui et prologum et auctoris vitae epitomen, et notulas adiecit*. Madrid: vídua i hereus de Joaquín Ibarra.
- BASTERO, Antoni de (1724). *La Crusca provenzale, ovvero le voci, frasi, forme e maniere di dire che la gentilissima e celebre lingua toscana ha preso dalla provenzale, arricchite e illustrate, e difese con motivi, con autorità e con esempj*. Roma: Impremta d'Antonio de Rossi.
- GALIANA, Lluís (1763). Carta dirigida a Carles Ros, dins Carles Ros, *Diccionario valenciano-castellano*. València: Impremta de Benet Monfort, 1764, s. p. [ed. mod. anotada a Mireia CAMPABADAL (2003a). *El pensament i l'activitat literària del Setcents català*. Vol. I: *Ideologia il·lustrada i renovació cultural*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 202-212]
- MAIANS, Gregori (1737). *Orígenes de la lengua española, compuestos por varios autores, recogidos por don Gregorio Mayans i Siscar, bibliotecario del rei nuestro señor*. Madrid: Juan de Zúñiga, imp., vol. I, p. 54-58. [Ed. facs. a Madrid: Atlas, 1981 i ed. mod. a Campabadal, 2003a, p. 149-152]
- MÓRA I CATÀ, Josep de (marquès de Llo) (1756). *Observaciones sobre los principios elementales de la historia*. A: *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. I. [ed. facs. de l'Associació de Bibliòfils de Barcelona, Barcelona, 2000]
- P[LA] C[ABRERA], V[icent]. *Sublimes encomios que en todos tiempos se ha merecido la literatura secular de los valencianos*, publicats al *Diario de Valencia* del 7 de febrer de 1802 al 22 d'abril de 1803.

- RODRIGUES, Vicent (1747). *Biblioteca valentina*. València: Impremta de Josep Tomàs Lucas.
- ROIG, Jaume (ed. de 1735). *Lo libre de les dones e de concells donats per mossèn Jaume Roig a son nebot en Balthasar Bou, senyor de Callosa*. Quarta impressió. Trau-la a nova llum Carlos Ros, notari apostòlich, natural de esta molt noble, illustre, lleial y coronada ciutat de València. València: impremta de Josep Garcia. [N'hi ha un exemplar a la Biblioteca Universitària de València (R-1/210)]
- SALES, Agustí (1763). Judici que encapçala a Carles Ros, *Diccionario valenciano-castellano*. València: Impremta de Benet Monfort, 1764, s. p. [Ed. facs. a Librerías París-València, 1979; ed. mod. a CAMPABADAL, 2003a, p. 108-117]
- SALAT, Josep. *Catálogo de las obras que se han escrito en lengua catalana desde el reinado de don Jayme el Conquistador*. A: Josep Pau BALLOT, *Gramàtica y apoloogia de la llengua cathalana*. Barcelona: Impremta de Joan Francesc Piferrer, [posterior a 1814 (1821-1834)], p. (1)-(26) [del final].
- SERRA I POSTIUS, Pere (1726). «Índice histórico y noticias extensas de los autores cuyos libros manuscritos se citan y se hace mención en este libro». A: Pere SERRA I POSTIUS, *Prodigios y finezas de los santos ángeles en el Principado de Cataluña. Ilustradas con dos copiosos índices: uno histórico de los autores de los manuscritos que en este libro se citan y se haze memoria; otro de lo más particular y notable de toda la obra*. Barcelona: Impremta de Jaume Surià, p. 271-451.
- ROS, Carles (1752). *Qualidades y blasones de la lengua valenciana*. València: Impremta de Josep Estevan Dolz.
- [*Trobes de Jaume Febre*], *Diario de Valencia* (1 de setembre de 1791 - 30 de juny de 1795).
- VILLARROYA, Josep (1800). *Colección de cartas histórico-críticas en que se convence que el rey don Jayme I de Aragón no fue el verdadero autor de la crónica o comentarios a su nombre*. València: Impremta de Benet Monfort.
- XIMENO, Vicent (1747). *Escritores del reyno de Valencia, chronológicamente ordenados desde el año MCCXXXVIII de la christiana conquista de la misma ciudad hasta el de MDCCXLVII*. 2 v. València: Impremta de Josep Esteve Dolç.

c) Editades modernament

- CASANOVA, Gabriel (1793). *Sobre la lengua catalana* [Arxiu de la RABLB, 1r lligall, núm. 18; ed. mod. a FELIU *et al.*, 1992, p. 169-178 i a CAMPABADAL, 2003a, p. 128-134]
- Coblas del beato Ramon Llull, confèss* [BC, ms. 1566, p. 16-21. RIERA I PALMERO, 1977, p. 45-46]
- Comèdia del beato Remon Llull* [Societat Arqueològica lull·liana, llegat Jeroni Roselló, còdex núm. 5, f. 89-162. DÍAZ VILLALONGA, Ramon (ed.) (1999). *Comèdia del beato Remon Llull*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat]
- [*Composicions poètiques sobre la polèmica entorn al fet de retre culte a Ramon Llull*] [BC, ms. 1038: *Codolade de l'unicorn de sant Domingo dels 5 juliol 1761*, f. 22r-23v;

Diàlego entre un llullista y un anagista sobre la present temporada de 1761, f. 24r-26r, i Expressió sobre haver dit meu las comunidats y haver anat per forsa en virtud de certa orde a dir missa y assistir al sermó en Sant Domingo el dia 4 agost, dia del seu sant patriarcha, de 1761, f. 26r-v]

- EURÀ, Agustí (c. 1720). *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català*. [BUB, ms. 42, p. 1-63. Pep VALSALOBRE (2003). *Agustí Eura (1684-1763). Obra poètica i altres textos*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, p. 638-678]
- FERRER, Pere Joan (còpia de 1799). *Sumari de batalla a ultransa, fet per mosèn Pere Joan Farrer, cavaller. Precebeix un breu discurs del doctor en dret don Joan Esteve Anglada y Torrents* [BC, ms. 729/XI, f. 183r-199v. CARRERAS CANDI (1898), p. 43-82]
- GALIANA, Lluís; MAIANS, Gregori (1762-1763). Correspondència [Lluís GALIANA, *Cartas familiares y eruditas de fray Luis Galiana, religioso del orden de Santo Domingo a don Gregorio Mayans y Siscar, con las respuestas de éste* (a cura de Vicente Castañeda). Madrid: Imprenta de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos, 1923 (Cartes XXII, XXIII, XLVIII i XLIX) p. 33-36 i 67-70; CAMPABADAL, 2003a, p. 200-202]
- MAIANS, Joan Antoni (1783). Carta a Josep Vega i Sentmenat [ed. a Emili CASANOVA (1995). «La llengua a València». *La llengua catalana al segle XVIII* (a cura de J. Valsalobre i J. Gratacós). Barcelona: Quaderns Crema, p. 404-406]
- ORELLANA, Marc Antoni d' (1782). *Carta escrita a l'abat Don Manuel Lassala per un car parent seu de sa pàtria València* [ed. parcial a Mireia CAMPABADAL (2003b). *El pensament i l'activitat literària del Setcents català*. Vol. II: *Manifestacions literàries en llengua catalana (1700-1823)*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 53-57]
- TUDÓ, Antoni Francesc de (1792). *Sobre la lengua catalana*. [BUB, ms. 2029 (*Papeles varios*), f. 105r-111v. CAMPABADAL, 2003a, p. 122-128]
- ULLASTRE, Josep (1743). «Breu tractad de las llenguas que des de l'antiguitat han usat los habitants del que vui és Principad de Cathaluña». A: *Grammàtica cathalana* [BC, ms. 176 i 756. Hi ha un altre manuscrit de propietat particular, ed. mod. a cura de Montserrat Anguera, Barcelona: Bibliograf, 1980, p. 25-38; Campabadal, 2003a, p. 152-156]

BIBLIOGRAFIA

- ALMELA, Francisco (1951). «El monosilabismo valenciano». *Revista Valenciana de Filología*, I, p. 105-131.
- ARAMON I SERRA, Ramon (1955). «Les edicions de textos catalans medievals». *Boletín de Dialectología Española*, XXXIII (1954-1955), p. 197-266.
- BADIA, Lola (1994). «La literatura catalana medieval vista per alguns erudits vuitcentistes». *Estudis Universitaris Catalans*, XXVIII (= *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, 18-22 de desembre de 1984, vol. II). Barcelona: Curial, p. 9-16.

- BROWN, Kenneth (1989). «Encara més sobre Pere Serra i Postius». A: *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. II, p. 267-289.
- CARRERAS I CANDI, Francesc (1898). *Sumari de batalla a ultrança fet per mossèn Pere Joan Ferrer, cavaller*. Mataró: Biblioteca Històrica del Maresme.
- CASANOVA, Emili (1988). «Sobre els sermons de les festes de Sant Vicent Ferrer al segle XVIII a València». *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Vol. I. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes; Societat d'Oonomàstica; Universitat de Barcelona; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 385-407.
- COMAS, Antoni (1967). *Les excel·lències de la llengua catalana*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- (2000). *L'Acadèmia de Bones Lletres des de la seva fundació l'any 1700*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres.
- ESCARTÍ, Vicent Josep (1994). «L'edició dels clàssics a València: un repte encara no assolit». *Saó*, núm. 173 (gener), p. 36-39.
- ESPONERA, Alfonso (1998). «San Vicente Ferrer y la Universidad en Valencia de la segunda mitad del XVIII». *Escritos del Vedat*, xxviii, p. 447-472.
- FELIU, Francesc (1998). «Els inicis de la filologia catalana moderna: estudi biogràfic d'Antoni de Bastero i Lledó, canonge de Girona (1675-1737)». A: *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, xxxix, p. 235-341.
- (2000). *Catàleg dels manuscrits filològics d'Antoni de Bastero*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FELIU, Francesc; MARTÍ, Sadurní; TEN, Francesc; VICENS, Josep [ed.] (1992). *Tractar de nostra llengua catalana: Apologies setcentistes de l'idioma al Principat*. Vic: Eumo.
- FUSTER, Joan (1976). *La decadència al País Valencià*. Barcelona: Curial [especialment «Llengua i literatura al País Valencià en el primer terç del segle XIX», p. 147-166]
- GADEA, Ferran (1994). «Notes sobre la recuperació, valoració i edició dels clàssics durant la Renaixença. Estudi especial de les Cròniques». *Estudis Universitaris Catalans*, xxviii (= *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, 18-22 de desembre de 1984, vol. II). Barcelona: Curial, p. 17-32.
- GARCÍAS ESTELRICH, Domingo (1999). «Ramon Llull y el teatro mallorquín setecentista». *Studia Lulliana*, xxxix, p. 55-84.
- GULSOY, Joseph (1970). «Algunes cartes filològiques de M. J. Sanelo». *Revista Valenciana de Filologia*, vii, 2 (1963-1966 [1970]), p. 101-138.
- (1964). *El diccionario valenciano-castellano de Manuel Joaquín Sanelo. Edición, estudio de fuentes y lexicología*. Castelló de la Plana: Sociedad Castellonense de Cultura.
- MADURELL, Josep M. (1957). «Pedro Serra Postius». *Analecta Sacra Tarraconensia*, xxix, p. 345-400.

- (1975). «Más sobre Pedro Serra Postius». *Analecta Sacra Tarraconensia*, XLVI, p. 387-421.
- MIQUEL I VERGÉS, Josep M. (1989). *La filologia catalana en el període de la Decadència*. Barcelona: Crítica, p. 75-132.
- MONTOLIU, Manuel de (1912). «Les Trobes de Jaume Febrer». *Revue Hispanique*, XXVII, p. 285-389.
- PELLICER, Joan E. (1986). *La «Rondalla de rondalles» de Lluís Galiana: Estudi lingüístic i edició*. València: Excel·lentíssim Ajuntament d'Ontinyent: Institut de Filologia Valenciana.
- RAFANELL, August (1991). *Un nom per a la llengua. El concepte de llemosí en la història del català*. Vic: Eumo.
- RIERA I PALMERO, Joan (1977). «Les polèmiques lul·lianes i el Consell de Castella». *Randa*, núm. 6, p. 27-46.
- SIMBOR, Vicent (1980). *Els orígens de la Renaixença valenciana*. València: Universitat de València: Institut de Filologia Valenciana.
- TRES, Joan (1997). «Serra i Postius o les contradiccions d'un preil·lustrat català del segle XVIII». *Revista de Catalunya*, núm. 124, p. 140-151.
- TRIAS MERCANT, Sebastià (1998). «Cartas del abad Pasqual a fray Gifreu sobre Ramon Llull». *Revista Española de Filosofía*, núm. 5, p. 109-117.
- (1998). «Les claus de la Il·lustració mallorquina». *Afers. Fulls de Recerca i Pensament*, núm. 30 (= *La Il·lustració*), p. 297-308.
- VALENTÍ, Eduard (1973). «Presència de la tradició clàssica en la Renaixença catalana». A: *Els clàssics i la literatura catalana moderna*. Barcelona: Curial, p. 15-54.